

نقد و معرفی کتاب

کیمیای سعادت

علیرضا ذکاو تی قراگزلو

گفته بعضی مرام باطنی میرزا ابوطالب حکومت پارلمانی عادل بوده است.

به گمان اینجانب شاید بعضی احفاد میرزا ابوطالب این شبهه را ایجاد کرده باشند.

اینک به نمونه‌هایی از اظهارنظرهای او که از ترجمه اصل کتاب تفکیک شده اشاره می‌نماییم:

آنجا که ابن مسکویه به بحث تشابه عالی‌ترین جانوران به پست‌ترین نوع آدمیان می‌پردازد مترجم، شرحی درباره تکامل انواع آورده است (۷۴). و نیز اظهار نظر درباره اینکه اسکندر مقدونی همان ذوالقرنین نیست، بلکه ذوالقرنین یمنی است و سد ذوالقرنین

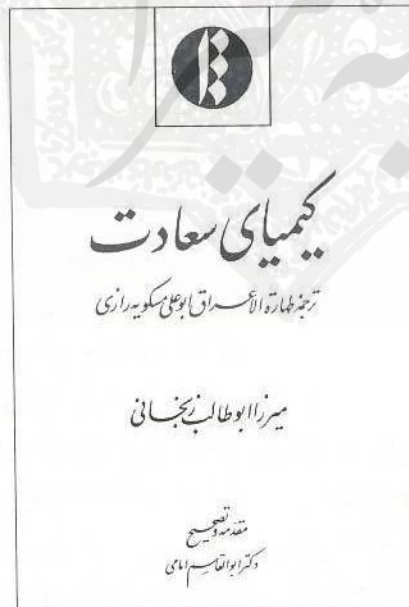
شامل خشتهای آهن در «شرق شمالی صنعا» واقع است و چلبی سیاح به آن اشاره کرده. (۱۰۱) میرزا ابوطالب که حدود یکصد سال پیش از این می‌نوشته، اطلاعات وسیع خود را از دیوار چین و در بند قفقاز و شخص اسکندر مقدونی باز نموده، اسکندر را ظالم شقی دانسته که ممکن نیست خدا او را تمجید بفرماید. (۹۸)

در مورد اعراب که نگذاشتند علی (ع) بر جانشینی بر حق پیغمبر (ص) مستقر شود می‌گوید: می‌خواستند به نوبت پادشاهی کنند (۲۳۱). در اینجا تصریح می‌نماید که بنای اسلام بر «سلطنت مقیده ابویه» در طرف حاکم و «مطلقه» در طرف محکوم است (۲۳۲) یعنی میرزا ابوطالب زنجانی نظرش بر حکومت ارثی مطلقه در اسلام است. معلوم نیست دایرة المعارف تشیع که مأخذ مصحح

طهارة الأعراف ابن مسکویه (فیلسوف و مورخ قرن چهارم هجری) کتاب مشهوری است در اخلاق که کتاب معروف خواجه نصیر (اخلاق ناصری)، بر اساس آن نوشته شده. طبق آنچه مصحح محترم در مقدمه کتاب اشاره کرده اند گذشته از اخلاق ناصری دو ترجمه دیگر از طهارة الأعراف تهیه شده، یکی به قلم مرحومه بانوی اصفهانی تحت عنوان اخلاق و راه سعادت و دومی که همین کتاب مورد بحث است. در حقیقت بین سه ترجمه از همه نزدیکتر به اصل است؛ چرا که ترجمه خواجه نصیر طوسی و بانوی اصفهانی هر دو متصرفانه و در حقیقت اقتباس است، ولی میرزا ابوطالب با استثنائاتی که قسمتی را عمداً ترجمه نکرده، سعی داشته که بر متن وفادار بماند و

طبق نظر مصحح محترم که خود متخصص آثار ابن مسکویه هستند، بر روی هم ترجمه میرزا ابوطالب شیرین و خواندنی است؛ گرچه میان ترجمه دقیق و گزارش آزاد مفاهیم در نوسان است (۱۸).

میرزا ابوطالب از اولین عالمان شیعی است که آشنا با فرهنگ غربی گردیده و انسان اندیشمند و صاحب نظری بود که بعضی اظهار نظرهای نقادانه دارد. وی دقت یک مجتهد و شور و حماسه یک مبلغ را توأمأ دارد. او شاگرد شیخ مرتضی انصاری و هم دوره علمای صدر مشروطیت است. همگام با شیخ فضل الله نوری و ملا محمد آملی با مشروطه مخالفت نمود و محمد علی شاه استخاره‌هایش را بدور جوع می‌کرد (ص ۱۷ مقدمه). با همه این احوال مصحح محترم به نقل از دایرة المعارف تشیع نوشته اند: به

کیمیای سعادت
(ترجمه طهارة الأعراف ابوعلی مسکویه رازی)
میرزا ابوطالب زنجانی
مقدمه و تصحیح دکتر ابوالقاسم امامی
نشر نقطه، ۲۹۰ ص. ۱۳۷۵۰

محترم بوده از چه منبعی نقل کرده است که میرزا ابوطالب طرفدار حکومت عادل پارلمانی بوده است (۱۷).

دیگر از اظهار نظرهای میرزا ابوطالب این است: «ملل دیگر که غضب و ابدای زینت را مجوز داشته‌اند؛ مبتلا به اختلال در انساب هستند» (۷۷). می‌خواهد بگوید فرنگی‌ها پدیر و مادر خود را نمی‌شناسند! همچنین او روی «کثرت انسال» تکیه دارد و حدیث «انی اباهی بکم الامم و لو بالسقط» را نقل می‌کند. البته ضمناً بر بهداشت و قرنطینه تأکید می‌نماید و از نرخ رشد جمعیت و نرخ مرگ و میر - در آن موقع شش در هزار - خبر می‌دهد که مطالعات او را می‌رساند (۲۵۹).

و نیز به انگلیسیها انتقاد دارد که دم از آزادی بردگان می‌زنند و خودشان اسرای افریقا را گله به گله به آمریکا برای بهره‌کشی از کارشان می‌برند (۲۳۵).

در مورد مشابهت اسمی این کتاب با کتاب مشهور غزالی (که تحریر و تلخیص فارسی احیاء العلوم هموست) باید گفت هیچ ربطی بین دو کیمیای سعادت نیست، آلا اینکه موضوع هر دو تقریباً اخلاق است؛ منتهی دید این مسکویه حکیمانانه و نگرش غزالی عرفانی و مذهبی است.

میرزا ابوطالب گاه نیز پارس‌گرایی نموده و لغات شبه‌دساتیری به کار برده که در اواخر قاجار رسم شده بود. در هر حال از اینکه سواد عربی خود را صرف ترجمه یک کتاب اخلاقی و فلسفی خوب از آثار گذشتگان کرده است باید او را ستود.

زحمات مصحح و محقق محترم که در تجدید طبع و در واقع احیای این کتاب گامهای استوار برداشته‌اند مشکور است و ما اهل فضل را به ملاحظه این کتاب توصیه می‌نماییم.

تازه‌های
نشر

تجارب الامم (المجلد الرابع)

ابوعلی مسکویه الرازی؛ حقیقه و قدم له الدكتور ابوالقاسم امامی؛ طهران: دار سروش للطباعة و النشر، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸ق/ ۱۹۹۷م.

رباب نامه

سلطان ولد فرزند جلال الدین مولوی؛ به اهتمام دکتر علی سلطانی گرد فرامرزی؛ انتشارات مطالعات اسلامی دانشگاه تهران - دانشگاه مک‌گیل، ۱۳۷۷.

رسائل مجذوبیه (مجموعه هفت رساله عرفانی)

تألیف محمد جعفر کیودر آهنگی (مجدوب علیشاه)؛ تصحیح و تحقیق حامد ناجی اصفهانی؛ تهران: حقیقت، ۱۳۷۷.

تاریخ عالم آرای عباسی

اسکندر بیگ منشی (۳ مجلد)؛ تصحیح دکتر محمد اسماعیل رضوانی؛ تهران: دنیای کتاب، ۱۳۷۷.